

VAMMAISUUS JA SOSIAALINEN KÖYHYYS

Hanna Kurtti
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Avoin yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Jyväskylän yliopisto / avoin yliopisto
Tekijä Hanna Kurtti	
Työn nimi Vammaisuus ja sosiaalinen köyhyys	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Syksy 2023	Sivumäärä 29
Tiivistelmä <p>Tutkielmassani tarkastelen aikuisten vammaisten henkilöiden sosiaalisen köyhyyden ulottuvuuksia. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, mitä sosiaalinen köyhyys vammaisuuden viitekehyksessä tarkoittaa ja millaisista osatekijöistä se rakentuu. Tavoitteena tutkielmalla on lisätä tietoa ja ymmärrystä vammaisuuteen liittyvän eriarvoisuuden monimuotoisuudesta. Tutkielma sijoittuu yhteiskuntatieteellisen vammaistutkimuksen kontekstiin.</p> <p>Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostavat sosiaalinen köyhyys ja vammaisuus. Sosiaalisen köyhyyden käsitettä lähestytään tutkielmassa useiden köyhyyden määritelmien kautta sekä osallisuuden ja hyvinvoinnin puutteena. Tutkielmassa vammaisuutta ei ole määritelty yksittäisen teoreettisen jäsennyksen mukaisesti, vaan vammaisuuden teoreettinen viitekehys yhdistelee vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen määritelmää vammaisuudesta sekä vammaisuuden sosiaalista- ja oikeusperustaista mallia.</p> <p>Tutkielma on kirjallisuuskatsaus, jonka aineisto muodostuu vuosina 2007–2021 julkaistuista kahdeksasta vertaisarvioidusta artikkelista sekä kahdesta väitöskirjasta, jotka ovat englannin- ja suomenkielisiä. Aineisto valittiin tutkielman hyväksymis- ja poissulkukriteerien mukaisesti. Aineisto luokiteltiin analyysin perusteella luokiteltu neljään kategoriaan, joiden tässä tutkielmassa katsotaan olevan aikuisten vammaisten sosiaalisen köyhyyden ulottuvuuksia. Sosiaalinen köyhyys ilmenee vammaisilla henkilöillä 1) sosiaalisissa suhteissa, 2) osallisuudessa ja itsemääräämisoikeudessa, 3) palveluissa sekä 4) työelämässä ja taloudessa.</p> <p>Tutkimustulosten perusteella vammaisuus ja sosiaalinen köyhyys ovat kiinteästi toisiinsa sidoksissa olevia ilmiöitä. Tutkimustuloksissa korostuvat yhteiskunnan rakenteelliset esteet sekä ableismi, jotka vaikeuttavat merkittävästi vammaisten henkilöiden yhdenvertaista osallisuutta, itsemääräämisoikeutta sekä osallistumista sosiaalisissa suhteissa, työelämässä ja yhteiskunnassa. Tutkimustulosten mukaan sosiaaliset rakenteet aiheuttavat sosiaalista köyhyyttä. Yhteiskunnan kyvyttömyys luoda kaikille yhdenvertaiset toimintaedellytykset aiheuttaa vammaisuuden ja sosiaalisen köyhyyden välisen yhteyden.</p>	
Asiasanat: Vammaisuus, sosiaalinen köyhyys, osallisuus, eriarvoisuus	
Säilytyspaikka: Jyväskylän yliopisto	
Ohjaaja: Sanna Välimäki	

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Aineiston hyväksymis- ja poissulkukriteerit 13

TAULUKKO 2 Kirjallisuuskatsaukseen valittu aineisto 134

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VAMMAISUUS.....	3
	2.1 Vammaisuuden teoreettisia malleja	3
	2.2 Vammaisuus lukuina.....	4
3	SOSIAALINEN KÖYHYYS.....	6
	3.1 Köyhyyden teorioita ja mittareita	7
	3.2 Köyhyyden riskitekijöitä.....	9
4	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTUS	11
	4.1 Tiedonhaun kuvaus	12
	4.2 Tutkielmaan valittu lähdekirjallisuus	14
5	TUTKIMUSTULOKSET	16
	5.1 Sosiaaliset suhteet	16
	5.2 Osallisuus ja itsemääräämisoikeus	18
	5.3 Palvelut	19
	5.4 Työelämä ja talous	20
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	23
	LÄHTEET	30

1 JOHDANTO

Suomen YK-liiton mukaan vammaiset ovat maailman suurin ja syrjityin vähemmistö. Suomessa ei ylläpidetä virallista rekisteriä vammaisten henkilöiden määrästä, mutta maltillisimmankin arvion mukaan suomalaisista noin 4,6 % on toimintakykyä heikentävä vamma tai pitkäaikainen sairaus (Kansaneläkelaitos 2023, 29). Vaikka vammaiset henkilöt ovat merkittävä vähemmistöryhmä, on yhteiskuntatieteellinen vammaistutkimus vasta kehittymässä ja toistaiseksi pienimuotoista Suomessa Vammaisten henkilöiden täysivaltaisen kansalaisuuden ja osallisuuden turvaaminen edellyttää tutkimustietoa vammaisuudesta. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023.)

Vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaispalveluista on keskusteltu runsaasti viime vuosina. Keskustelua on ylläpitänyt vammaispalvelulain kokonaisuudistus, joka vahvistettiin Marinin hallituskauden päätteeksi vuoden 2023 kevättalvella. Uuden vammaispalvelulain (675/2023) tarkoituksena on paitsi turvata vammaisille henkilöille yksilölliset ja riittävät palvelut sekä tukea itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista, mutta myös toteuttaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa. Lain voimaantuloa kuitenkin lykättiin Orpon hallituksen esityksestä vuoden 2025 alkuun lain soveltamisalan tarkentamiseksi ja kustannusvaikutusten tarkentamiseksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023.) Uudelle vammaispalvelulaille on asetettu odotuksia erityisesti vammaisjärjestöjen taholta, sillä lain mahdollistamat palvelut ja tukitoimet entistä laajemmalle joukolla vammaisia henkilöitä nähdään väylänä osallisuuden,

yhdenvertaisuuden ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (27/2016) säädösten toteutumiseen (Kehitysvammaliitto 2023).

Tutkielmani käsittelee vammaisuutta ja sosiaalista köyhyyttä. Sosiaalinen köyhyys voidaan tässä tutkielmassa kuvata sateenvarjokäsitteenä huono-osaisuudelle, osattomuudelle ja syrjäytymiselle. Vammaisuudella ja köyhyydellä on merkittävä yhteys riippumatta siitä, ymmärretäänkö köyhyys toimintamahdollisuuksien puutteena, suhteellisena köyhyytenä tai taloudellisena puutteena (Palmer 2011, 212). Tämän kirjallisuuskatsauksena tehtävän kandidaatintutkielman tarkoituksena on selvittää, millälaisia aikuisten vammaisten henkilöiden sosiaalisen köyhyyden ulottuvuudet ovat. Tutkielman tavoitteena on lisätä tietoa ja ymmärrystä vammaisuuteen liittyvästä eriarvoisuudesta yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta. Tutkimusaiheen valinnan taustalla on aiheen yhteiskunnallinen ajankohtaisuus ja merkittävyys, jonka lisäksi kandidaatintutkielmani aihevalintaa ohjasivat pitkäaikainen vammaissosiaalityön työkokemukseni ja ammatillinen kiinnostukseni vammaisuutta koskeviin teemoihin.

Tutkielmani koostuu kuudesta luvusta. Toisessa ja kolmannessa luvussa määrittelen tutkielman teoreettisen viitekehyksen, jonka muodostavat vammaisuus ja sosiaalinen köyhyys. Neljännessä luvussa kuvaan tutkimuksen tarkoituksen, tutkimuskysymyksen sekä toteutustavan. Tutkimustulokset esittelen viidennessä luvussa, jonka jälkeen kuudennessa luvussa pohdin tutkimuksen johtopäätöksiä.

2 VAMMAISUUS

Vammaisuuden määritelmä on sidoksissa aikaan ja paikkaan. Vammaisuuteen käsitteenä sekä vammaisten henkilöiden asemaan yhteiskunnassa vaikuttaa näkökulma, josta vammaisuutta pyritään kussakin ajassa ymmärtämään. (Vehmas 2005, 57.) Suomessa vammaisuuden lääketieteellisen selitysmallin sijaan vammaisuutta pyritään nykyään kuvaamaan vammaisuuden sosiaalisen mallin mukaisesti. YK:n määritelmä vammaisesta henkilöstä yhdistää vammaisuuden oikeusperustaisen ajattelutavan ja vammaisuuden sosiaalisen mallin. Vammaisuuden oikeusperustaisen mallin lähtökohta on vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien toteutuminen, jota voidaan edistää lainsäädännöllä, kehittämällä yksilöllisiin tarpeisiin vastavia palveluja sekä osallisuuden esteitä raivaamalla. (Nurmi-Koikkalainen 2017, 10–11.)

2.1 Vammaisuuden teoreettisia malleja

Yhdistyneiden kansakuntien (myöhemmin YK) vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (27/2016) mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. YK:n vammaisuuden määritelmä nojaa vahvasti oikeusperustaiseen ajatteluun, mutta sillä on runsaasti yhtäläisyyksiä vammaisuuden sosiaalisen mallin kanssa.

Vammaisuuden sosiaalisen mallin vammaisuuden määritelmä on sosiokulttuurinen käsite, joka muovautuu ”normaaliuden” käsityksen kaventuessa. Vammaisuuden sosiaalisen mallin lähtökohtana on, että sosiaaliset rakenteet aiheuttavat vammaisuutta. Sosiaalisen mallin lähestymistapa tähdentää vammaisen henkilön omaa toimijuutta, osallisuutta ja asiantuntijuutta omaan elämään liittyvissä asioissa. Sosiaalisessa mallissa vammaisuuden aiheuttamien ongelmien katsotaan aiheutuvan yhteiskunnan kyvyttömyydestä olla myös vammaisten henkilöiden saavutettavissa. Vammaisuutta ei siis nähdä yksilön ominaisuutena, vaan se muodostuu suhteessa esteelliseen yhteiskuntaan. (Nurmi-Koikkalainen 2017, 10–12.) Sosiaalinen malli ei kuitenkaan poissulje fyysisten vammojen merkitystä yksilölle, mutta ajattelutavan keskiössä ovat sosiaaliset tekijät, joilla on vaikutusta vammaisten henkilöiden osallistumisessa yhteiskuntaan (Vehmas 2005, 12, 115, 140–142).

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen ja vammaisuuden sosiaalisen mallin vammaiskäsitykset poikkeavat aiemmin vammaispolitiikka ohjanneesta vammaisuuden lääketieteellisestä mallista, jossa vamman tai sairauden katsotaan olevan yksilön ”ongelma”. Lääketieteellisen mallin keskiössä ovat vammaisuuden diagnosointi sekä hoito ja kuntoutus, ja siinä korostuvat vammaiseksi määritellyille henkilölle hallinnon vallalla asetettavat rooli, rajat ja toimintamahdollisuudet. (Vehmas 2005, 12–13.)

2.2 Vammaisuus lukuina

Vammaiset ovat maailman suurin vähemmistö. World Health Organizationin (2022, 23) arvion mukaan maailman väestöstä vammaisia henkilöitä on noin 16 %, josta noin 11 %:lla on merkittävästi toimintakykyä haittaava vamma. Vammaisten henkilöiden määräästä Suomessa ei ole tarkkaa tilastotietoa (Gissler & Sainio 2016). Euroopan unionin (2022) infografiikan perusteella EU-maiden kansalaisista keskimäärin noin 25 %:lla ja lähes 36 %:lla suomalaisista on terveyshaitta, joka yksilön oman arvion mukaan aiheuttaa pitkäaikaisen toimintakyvyn rajoitteen tavanomaisessa toiminnassa.

Kansaneläkelaitoksen (2023, 29) vammaisetuustilaston perusteella vammaisetuuksien saajia oli joulukuussa 2022 yhteensä 258 017, joka vastaa 4,6 % koko väestöstä. Eri tilastoissa vammaisten henkilöiden lukumäärästä on edellä mainittujen esimerkkien perusteella merkittäviä eroavaisuuksia. Euroopan unionin (2022) infografiikan lukumäärä perustuu yksilöiden omaan arvioon vammaisuudestaan, kun taas Kela (2023) perustuu eksaktiin lukumäärään ihmisistä, jotka täyttävät vammaisetuuskille määritellyt ehdot.

3 SOSIAALINEN KÖYHYYS

Köyhyydellä ilmiönä on laajempi merkitys kuin rahan puute. Köyhyys näyttäytyy esteinä taloudellisen autonomian ja hyvinvoinnin tavoittelemisessa sekä kokemuksena eristymisestä yhteiskunnasta ja sosiaalisista suhteista. Köyhyys vaikuttaa myös yksilöiden, perheiden ja ryhmien toimintakykyyn sekä osallistumiseen ja osallisuuteen. (Verkerk, Busschbach, & Karssing 2001, 50–52.) Köyhyyden moniulotteisuuden vuoksi sen mittaamiseksi ei ole olemassa mittaria, joka olisi kiistattomasti yleisesti hyväksytty (Moisio 2006, 639).

Köyhyydestä on käsitteellisesti erotettavissa huono-osaisuus, jolloin tutkimuksellisesti voidaan köyhyyden mittaamista laajentaa huono-osaisuuden tarkasteluun esimerkiksi sosiaalisen ja syrjäytymisen ulottuvuuksien kautta (Ohisalo, Laihiala & Saari 2015, 437). Käsitteellisesti köyhyydellä, huono-osaisuudella ja syrjäytymisellä ei kuitenkaan ole keskenään suuria eroja, vaan niiden erottelun taustalla on tarve luoda uutta käsitteistöä köyhyys-sanankäytön tilalle. Köyhyyden, huono-osaisuuden ja syrjäytymisen käsitteitä voidaan pitää toistensa synonyymeinä, jos ne halutaan ymmärtää laajasti toisiinsa kytköksissä olevina ilmiöinä. (Kainulainen & Saari 2013, 23.)

Erään määritelmän mukaan sosiaalinen köyhyys on seurasta laadukkaiden ja luotettavien suhteiden puutteesta, jolla on vaikutuksia yksilön hyvinvointiin. Sosiaalinen köyhyys on pitkäkestoista sosiaalista eristäytymistä, eikä sitä voida määrittellä ajankohtaisten suhteellisten resurssien kautta, jonka vuoksi se eroaa suhteellisen taloudellisen köyhyyden määrittelystä. Esimerkkinä havainnollistamaan sosiaalista

köyhyyttä on esitetty, että siinä missä tilapäinen nälän tunne eroaa ravitsemuksen saannin epävarmuudesta, myös yksinäisyyden tunne eroaa elämisestä sosiaalisessa köyhyydessä. Merkityksellinen ero yksinäisyyden tunteen ja sosiaalisen köyhyyden välille syntyy siitä, minkälaiset mahdollisuudet yksilöllä on käyttää resursseja näiden ongelmien ratkaisemiseen. Kuitenkin se, mikä erottaa nämä tunteet ruoan puutteesta tai sosiaalisesta köyhyydestä, on se, voiko näitä tunteita kokeva henkilö käyttää resursseja, joita tarvitaan näiden ongelmien ratkaisemiseen. Vaikka sosiaalinen köyhyys tämän määritelmän mukaan on vahvasti subjektiivinen kokemus, sen seuraukset ovat todennettavissa muun muassa kohonneena ennenaikaisena sairastumis- ja kuolleisuusriskinä. (Halpern-Meeke 2020, 40–42.)

Köyhyyttä käsittelevää aineistoa on saatavilla runsaasti, mutta siitä huolimatta sosiaalisen köyhyyden teorioita on kuvattu niukasti tai ne ovat hakukoneiden saavuttamattomissa. Sosiaalisesta köyhyydestä piirtyy kuva sateenvarjokäsitteenä huonosuuden, osattomuuden ja syrjäytymisen ilmenemille, jonka vuoksi sosiaalista köyhyyttä tutkittaessa on välttämätöntä tutustua köyhyyden teorioihin ja määritelmiin, vaikka niiden lähtökohtana usein onkin taloudellinen köyhyys.

3.1 Köyhyyden teorioita ja mittareita

Köyhyyden ulkoinen määrittely syntyy kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten kriteereiden vuorovaikutuksessa. Mittarit ja laadulliset aineistot sekä niiden analyysit tuottavat köyhyydestä kokonaisvaltaisempaa tietoa (Järvinen 2023, 281). Köyhyys ilmenee useilla tavoilla, mutta sillä on universaali yhteiskunnallinen merkitys: köyhyys tarkoittaa, ettei ihmisellä ole riittäviä resursseja osallistua kunnolla jokapäiväiseen elämään, jota valtaosa ympärillä olevista ihmisistä elää. (Therborn 2014, 21–22). Therborn nojaa Townsendin vuonna 1979 luomaan suhteellisen köyhyyden käsitteeseen, jolla tarkoitetaan puutteellisia resursseja olla osallisena yhteiskunnassa tavanomaisena pidettyyn elämäntyyliin ja -tapoihin, jonka seurauksena on deprivatiota (Naukkari 2022, 18).

Suhteellisen köyhyyden käsite muuttuu ajassa sen mukaisesti, mikä yhteiskunnassa kulloinkin nähdään kohtuullisen elämän vähimmäiselintasona. Taloudellista köyhyyttä mitattaessa suomalainen köyhyys ymmärretään yleisimmin suhteellisena köyhyytenä, josta seuraa kykenemättömyyttä saavuttaa yhteiskunnan minimielintaso. Absoluuttista köyhyyttä, elossa pysymistä ja fyysistä toimintakykyä uhkaavaa perustarpeiden puutetta, esiintyy lähinnä kehitysmaissa. (Moisio 2006, 639.) Suhteellista köyhyyttä voidaan tarkastella esimerkiksi angloamerikkalaisesta ja sosiaalidemokraattisesta näkökulmasta, joiden väliset erot seuraavat sosiaalipolitiikkaan. Angloamerikkalainen malli tähtää minimitason hyvinvointivaltioon, jossa yksilöllä on suuri vastuu omasta toimeentulostaan ja hyvinvoinnistaan. Sosiaalidemokraattinen malli, joka on hyvinvointipolitiikan pohjana Pohjoismaissa, kiinnittää huomiota eriarvoisuuden sekä resursseihin, joiden tasaamisessa valtiolla on suuri rooli. (Kangas & Ritakallio 2005, 30–32.) Köyhyyden kaksoisehdoista puhutaan silloin, kun taloudellisten resurssien puute ja sosiaalinen syrjäytyneisyys ja rajoittuneisuus ovat syysuhteessa keskenään. Köyhyyden kaksoisehdot täyttyvät tilanteissa, joissa taloudellisten resurssien vähäisyys rajoittaa arkielämään kuuluvia toimintoja, kuten ruoan ja perushyödykkeiden hankkimista sekä liikkumista. (Kangas & Ritakallio 2008, 16.)

Senin mukaan köyhyys on hyvinvoinnin puutetta (Groce, Kett, Lang & Trani 2011, 1497). Teoriassa yksilön kyvyt tehdä ja tavoitella mielekkäitä asioita heikentyvät köyhyyden vuoksi. Sen näkee sosiaalisen- ja materiaalsen pääoman hyvinvoinnin resursseina. Mallin keskiössä on ajatus siitä, että yksilöllä on oikeus ja vapaus toimia oman etunsa ja arvojensa edistämiseksi ja julkisen vallan velvollisuus on raivata pois esteitä yksilön toiminnalta, jolla on elämänlaatua nostava merkitys. (Järvinen 2023, 49, 135, 299.) Senin mallissa toiminnallisuuden sisältävät kykyjen ja osallisuuden teemat, jotka ovat merkittävät myös tämän tutkielman vammaisuuden viitekehyksessä. (Verkerk ym. 2001, 50–51). Halpern-Meeekin (2020, 40–42) määritelmä sosiaalisesta köyhyydestä ihmisen hyvinvointiin heikentävästi vaikuttavana laadukkaiden ja luotettavien suhteiden puutteena ja resurssien käytön mahdollisuuksista lähestyy Senin toimintamahdollisuuksien viitekehukseen sijoittuvaa köyhyyskäsitystä. Sen tarkastelee köyhyyttä kykyjen ja hyvinvoinnin kautta, eikä keskiössä ole taloudellisten resurssien

puute. (Groce ym. 2011, 1497; Järvinen 2023, 49, 135, 299.) Senin teoreettinen jäsenyys onkin erityisen käyttökelpoinen tutkielman aiheen liittyessä vammaisuuden ja sosiaalisen köyhyyden yhteyteen.

Köyhyyttä mitataan yleisimmin elinolojen puutteiden kautta joko kartoittamalla perushyödykkeiden riittämättömyyttä tai tutkimalla yksilöiden subjektiivisia kokemuksia toimeentulovaikeuksistaan. Laajimmin käytetty mittari köyhyydelle on taloudellisten resurssien niukkuus. Eurostatin suhteellinen köyhyysraja on taloudellisten resurssien puutetta mittaava mittari. Eurostatin mukaan kotitalous ja siihen kuuluvat jäsenet ovat köyhyysriskissä ja pienituloisia, jos kotitalouden tosiasiallisesti käytettävissä olevat tulot jäävät alle 60 prosenttiin vastaavien kotitalouksien keskimääräisistä tuloista. Suhteellinen köyhyysraja siis kasvaa kotitalouden koon mukaan. (Moiso 2006, 639–640.)

Pienituloisuus- tai vähimmäistulorajan ohella voidaan käyttää esimerkiksi AROPE-indikaattoria (at risk of poverty or social exclusion), joka kuvaa köyhyys- ja syrjäytymisriskiä. Mittarin kriteereitä ovat pienituloisuus, kotitalouden vajaatyöllisyys ja vakava aineellinen puute. Mikäli vähintään yksi kriteereistä täyttyy, on tutkittava köyhyys- ja syrjäytymisriskissä. AROPE-indikaattorin mukaan mitattuna köyhyys- ja syrjäytymisriskissä on useampia ihmisiä kuin suhteellisessa köyhyydessä eläviä. Indikaattori tuo kuitenkin esille köyhyyden moniulotteisuutta ja sen vaikutuksia taloudellisia resursseja laajemmin sosiaaliseen elämään, harrastuksiin ja vapaa-ajan viettoon. Samalla se tuo näkyväksi köyhyyden liitännäisyyden muihin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin ongelmiin, esimerkiksi osattomuuteen. (Järvinen 2023, 276.)

3.2 Köyhyyden riskitekijöitä

Keitä ovat köyhät tai köyhyysriskissä olevat? Riskiryhmiksi on tunnistettu lapsuudessa köyhyyttä kokeneet henkilöt, joilla on merkittävä riski ajautua ylisukupolvisen köyhyyteen. Myös pienituloiset lapsiperheet ja yksinhuoltajat, opiskelijat, matalasti koulutetut, maahanmuuttajat, yksin elävät, vammaiset ja pitkäaikaissairaat sekä pieneläkeläiset ovat muita ryhmiä enemmän edustettuina köyhyytilastoissa. Myös

sukupuoli, etninen tausta, vankilasta vapautuminen ja asuminen syrjäseudulla kasvattavat köyhyysriskiä. (Eskelinen & Sironen 2017, 30–41.)

Merkittävimmän köyhyysriskin aiheuttavat pitkäaikaistyöttömyys, ulkopuolisuus työmarkkinoilta sekä työeläkkeen uupuminen (Moisio 2006, 642). Vammaisfoorumin (2019, 19) vuonna 2018 teettämän kyselyn osaraportin perusteella vammaisten henkilöiden enemmistön toimeentulo perustuu työkyvyttömyyseläkkeeseen ja muihin sosiaalietuuksiin, esimerkiksi Kelan maksamiin hoitotukiin ja asumistukiin. Merkittävin riski ajautua köyhyyteen koskee siis vammaisia henkilöitä. Köyhyyden ja vammaisuuden on todettu olevan vahvasti yhteydessä toisiinsa (Groce ym. 2011, 1495). Pitkäaikaissairaiden ja vammaisten henkilöiden pienituloisuuden taustalla ovat työllistymisen vaikeudet sekä sosiaalietuuksien varassa eläminen. Lisäksi vammasta tai pitkäaikaisesta sairaudesta voi seurata ylimääräisiä kuluja, jotka liittyvät hoitoon ja kuntoutukseen. Heikoimmassa asemassa köyhyyden ja köyhyysriskin suhteen ovat nuorena Kelan työkyvyttömyyseläkkeelle jääneet sekä osatyökykyiset henkilöt, joiden työntöön mahdollisuudet ovat heikot, mutta eivät saa työkyvyttömyyseläkettä. (Eskelinen & Sironen 2017, 40.)

4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TOTEUTUS

Kirjallisuuskatsaus on tutkimusmetodi, jolla tutkitaan alkuperäistutkimuksia tavoitellen jo tutkitun tiedon tunnistamista, arvioimista, tulkitsemista ja yhdistämistä. Menetelmän tarkoituksena on muodostaa kokonaiskuva tutkittavasta aiheesta tiivistämällä alkuperäistutkimuksista saatu tieto, jonka perusteella tehtyjen johtopäätösten avulla vastataan kirjallisuuskatsauksen tutkimuskysymykseen. (Vilkkä 2023, 10.)

Kirjallisuuskatsauksena tehtävän kandidaatintutkielmani tarkoituksena on selvittää, mitä sosiaalinen köyhyys vammaisuuden viitekehyksessä tarkoittaa ja millaisista osatekijöistä aikuisten vammaisten henkilöiden sosiaalinen köyhyys rakentuu. Tutkimuskysymyksenäni on: Minkälaisia ulottuvuuksia aikuisten vammaisten henkilöiden sosiaalisella köyhyydellä on?

Tutkielman näkökulma on yhteiskuntatieteellinen. Tutkimuskysymyksen asetelu pohjautuu ammatilliseen kiinnostukseeni vammaisuuden teemoista sekä vammaissosiaalityössä tekemiini havaintoihin vammaisten eriarvoisuudesta suhteessa muuhun väestöön. Tutkielman tavoitteena on lisätä tietoa ja ymmärrystä vammaisuuden liittyvän eriarvoisuuden monimuotoisuudesta. Tutkimustietoa voidaan hyödyntää esimerkiksi vammaissosiaalityössä tehtävän monialaisen yhteistyön kehittämiseksi.

Sosiaalinen vammaistutkimus on monitieteinen, mutta vielä pieni tutkimusala Suomessa. Vammaistutkimus kytkeytyy paitsi yhteiskuntatieteisiin, mutta myös kasvatustieteelliseen, humanistiseen ja oikeustieteelliseen tutkimukseen.

Vammaistutkimuksella on mahdollista edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta tuomalla esille tutkimuksissa havaittuja kehittämiskohteita vammaisuuteen liittyvissä teemoissa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023.) Yhteiskuntatieteellisen vammaistutkimuksen päämäärä on tuottaa tietoa arvoista, ideologioista, käytännöistä, rakenteista ja poliittisista ratkaisuista, jotka luovat kehyksen vammaisten ihmisten elämälle (Vehmas 2014, 84).

4.1 Tiedonhaun kuvaus

Vilkan (2023, 45) aineiston menetelmällinen haku edellyttää avainsanojen tunnistamista. Käytin tiedonhaussa useita suomen- ja englanninkielisiä hakusanoja sekä niiden eri yhdistelmiä; vammaisuus (disability), vammaisuus määritelmä (disability definition), sosiaalinen köyhyys (social poverty), köyhyys (poverty), sosiaalinen deprivatio (social deprivation), eriarvoisuus (inequality), sosiaalinen eriarvoisuus (social inequality) sekä osallisuus (participation, involvement), syrjäytyminen (exclusion).

Käytin tiedonhaussa ProQuestin Social Services Abstracts-tietokantaa, Sosnetin väitöskirjatietokantaa, Journalia, JYK DOCia sekä Google Scholaria ja Academia Edu-tietokantaa. Hyödynsin haussa Vilkan (2023, 45, 48) menetelmällisen hakuprosessin mukaisesti Boolean tekniikkaa sekä sekä hakutermin katkaisemista tähtimerkillä. Lisäksi hyödynsin aineistonhaussa hedelmällisimmäksi osoittautuneita helmenviljely- ja lumipallon kasvatus -tekniikoita, joiden avulla löysin uusia hakutermejä sekä lähteitä muiden tutkimusten viiteluetteloista.

Kirjallisuuskatsauksen lähdeaineiston haku on prosessi, jossa haku ja seulonta ovat jatkuvassa yhteydessä toisiinsa (Vilka 2023, 45). Rajasin hakuja sekä hakutuloksia vain suomen- ja englanninkielisiin tuloksiin. Lisäksi rajasin tietokannan antamien mahdollisuuksien mukaan hakutulokset koskemaan vain vuodesta 2000 alkaen julkaistuja väitöskirjoja sekä vertaisarvioituja artikkeleita tai artikkelikokoelmia, jotka ovat saatavilla verkossa tai lähikirjastoissa. Hain ainoastaan aineistoja, joiden lähtökohtana on muu kuin lääketieteellinen vammaiskäsitys. Vilkan (2023, 60) mukaan aineiston hyväksymis- ja poissulkukriteerit tulee arvioida suhteessa tutkimuksen

tarkoitukseen ja tutkimuskysymykseen. Lähdeaineiston kieltä koskevat rajaukset nousivat omasta osaamisestani käsin ja toisaalta tutkielmalle asetetulle suositukselle käyttää myös vieraskielistä aineistoa. Myös lähdeaineistoa koskevat vertaisarvioinnin ja tason vaateet olivat määritelty yliopiston toimesta. Halusin käyttää tutkimuksessa kohtalaisen tuoretta aineistoa tutkielmani relevanttiuden vuoksi. Lisäksi halusin, että tutkimusta ei ole tehty vammaisuuden lääketieteellisen mallin viitekehuksesta, sillä lääketieteellinen malli ei ole nykyisessä vammaiskeskustelussa validi. Aineiston saatavuuden osalta kriteerit kumpusivat täysin käytännöllisistä seikoista. Lähdeaineiston tuli vastata tutkimuskysymykseen jostain ennalta määräämättömästä näkökulmasta, koska tutkimuksen lähtökohtana oli olla avoin sille, mitä aineisto kertoo aikuisten vammaisten henkilöiden sosiaalisesta köyhyydestä.

TAULUKKO 1 Aineiston hyväksymis- ja poissulkukriteerit

Aineiston hyväksymiskriteeri	Aineiston poissulkukriteeri
Väitöskirja tai vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli(-kokoelma)	Muut julkaisut
Vastaa tutkimuskysymykseen	Ei vastaa tutkimuskysymykseen
Kirjoitettu 2000-luvulla	Kirjoitettu ennen vuotta 2000
Suomen- tai englanninkielinen	Muun kielinen
Saatavilla e-aineistona ilmaiseksi tai lähikirjastoista	Ei saatavilla e-aineistona ilmaiseksi tai lähikirjastoista
Vammaiskäsitys muu kuin lääketieteellinen	Vammaiskäsitys lääketieteellinen

Aineiston alkuseulonnassa tutustuin lähdeteoksiin ensin otsikkotasolla. Tarkemmin aineistoa seuloessani tarkistin ensimmäisenä, että lähdeteos on aineiston hyväksymis- ja poissulkukriteerien mukainen. Muiden kriteerien osalta seulonta tapahtui nopeasti, mutta etenkin vammaiskäsityksen ja tutkimuskysymyksen kannalta olennaisten teosten seulonta edellytti jo alkuvaiheessa vähintään teoksen tiivistelmään ja johtopäätöksiin tutustumista. Luin kokonaan läpi 46 lähdeteosta, joista 15 lopulta täytti aineiston hyväksymiskriteerit. Näistä tutkimukseen valikoitui 10 teosta, joiden yhdistelmä parhaiten vastasi mahdollisimman laaja-alaisesti tutkimuskysymykseen.

4.2 Tutkielmaan valittu lähdekirjallisuus

Kirjallisuuskatsaukseen valikoitui 10 aineiston poissulku- ja hyväksymiskriteerien mukaista lähdettä. Lähdeaineisto koostuu kahdesta väitöskirjasta ja kahdeksasta vertaisarvioidusta tieteellisestä artikkelista. Aineistossa on viisi suomenkielistä ja viisi englanninkielistä lähdettä.

TAULUKKO 2 Kirjallisuuskatsaukseen valittu aineisto

Kirjallisuuskatsaukseen valittu aineisto	
Hästbacka, E. 2021. Equal participation in society? Perspectives on the opportunities of persons with disabilities in Finland.	Väitöskirja, jossa tutkitaan vammaisten henkilöiden osallisuuden mahdollisuuksia Suomessa suhteessa yhdenvertaisuuteen. Aihetta tutkitaan vammaisten henkilöiden-, professionaalista-, poliittisesta- ja tutkimuksellisesta näkökulmasta.
Jespersen L., Michelsen, S., Tjørnhøj-Thomsen, T., Svensson, M., Holstein, B. & Due, P. 2019. Living with a disability: a qualitative study of associations between social relations, social participation and quality of life.	Vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli, jossa tarkastellaan sosiaalisten suhteiden merkitystä elämänlaatuun ja osallisuuteen vammaisten henkilöiden keskuudessa.
Kivistö, M. & Hokkanen, L. 2021. Asiakaskansalaisuus vammaissosiaalityössä.	Tieteellinen artikkeli, jossa kuvataan vammaispalvelujen asiakkaana olevan henkilön kansalaisuutta suhteessa palvelujärjestelmään.
Lindh, J. 2021. Vammaisten työmarkkinakansalaisuus poliittisena ongelmana.	Vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli, jossa tarkastellaan vammaisten henkilöiden työmarkkinoille osallistumisen suuntauksia yhteiskunnallisesta näkökulmasta.
Lustig D. & Strauser D. 2007. Causal Relationships Between Poverty and Disability.	Vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli, jossa kuvataan köyhyys-vammaisuus-teoriaa, jonka mukaan köyhyys voi aiheuttaa vammaisuutta. Artikkelissa köyhyys on määriteltä laajasti ja kattaa myös sosiaalisen köyhyyden ulottuvuuden.
Palmer, M. 2011. Disability and Poverty: A Conceptual Review.	Vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli, jossa tarkastellaan köyhyyttä kolmesta eri näkökulmasta suhteessa vammaisuuteen. Näkökulmia jaotellaan perustarpeisiin, valmiuksiin/kyvykkyyteen sekä taloudellisiin resursseihin.

Rasa, M. 2021. Fyysisesti vammaisten vanhempien pohdintoja vammaisuudesta.	Vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli, jossa tarkastellaan vammaisten henkilöiden vanhemmuutta.
Shandra, C. L. 2018. Disability as Inequality: Social Disparities, Health Disparities, and Participation in Daily Activities.	Vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli, jossa tarkastellaan vammaisten henkilöiden eriarvoisuutta suhteessa vammattomiin työkäisiin tavanomaisiin elämän toimintoihin (työ, itsestä huolehtiminen, vapaa-aika) käytetyn ajan perusteella.
Teittinen, A. & Vesala, H. 2021. Vammaispalveluita tarvitsevien asema yhteiskunnassa. Teoksessa Vammaiset ihmiset kansalaisina.	Vertaisarvioitu tieteellinen artikkeli, jossa tarkastellaan vammaispalveluita tarvitsevien henkilöiden asemaa yhteiskunnassa koetun taloudellisen tilanteen ja yhteiskunnallisen osallistumisen näkökulmista.
Tepora-Niemi, S-M. 2020. Eriarvoisuus työelämässä ja kuntoutuksessa - vakavasti sairastuneen ja vammaisen henkilön toimijuus elämänsä elämässä.	Väitöskirja, joka on pitkittäistutkimuksena tehty analyysi nuorena vakavasti sairastuneiden pitkäaikaissairaiden henkilöiden toimijuudesta ja sen muuttumisesta elämänsä elämässä suhteessa omaan sairauteen, kuntoutukseen ja työelämään.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Analysoin tutkimusaineistoni sisältöanalyysillä, joka sisältää vaiheet analyysin valmistelusta organisointiin ja raportointiin. Lisäksi hyödynsin aineiston teema-analyysissä jakamalla tutkimustulokset kirjallisuuskatsaukseen valitusta aineistosta esille nousseista keskeisistä ja toistuvista teemoista. (Vilkkä 2023, 70–72.) Kokosin teemat liittämällä yhteen samaan aihepiiriin kuuluvia asioita. Teemat ovat jonkin verran päällekkäisiä ja kokonaiskuva syntyy tarkastelematta teemoja rinnakkain. Aineiston perusteella vammaisten henkilöiden sosiaalinen köyhyys vaikuttaa useilla elämän osa-alueilla, jotka olen tiivistänyt neljäksi sosiaalisen köyhyyden ulottuvuudeksi.

5.1 Sosiaaliset suhteet

Jespersenin, Michelsenin, Tjørnhøj-Thomsenin, Svenssonin, Holsteinin & Duen (2019, 1282) mukaan vammaisilla henkilöillä on tarve tulla hyväksytyiksi, ja pelko siitä, ettei niin tapahdu. Ableismia esiintyy niin yhteiskunnallisella tasolla kuin sosiaalisissa suhteissakin. Yhteiskunnan tasolla ableismissa on kyse rakenteellisista ongelmista, mutta sosiaalisissa suhteissa vammaiset kohtaavat toimintatapoja, jotka on tarkoitettu hyväntahtoisiksi ja inklusiivisiksi, mutta tosiasiasa jättävät vammaiset henkilöt ulkopuolelle. (Jespersen ym. 2019, 1282–1283.) Palmer (2011, 216) toteaa yhteiskunnallisten rakenteiden estävän vammaisia henkilöitä saavuttamasta kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Lustigin ja Strauserin (2007, 196) mukaan vammaisuuteen liittyy muun ympäristön yhteisön ja yhteiskunnan taholta annettu sosiaalinen rooli, joka on merkittävä vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin kannalta. Sosiaalinen rooli syntyy sosiaalisesti määritellystä, yleisesti hyväksytystä ja yhteiskunnallisesti tunnustetusta yhdistelmästä käyttäytymismalleja, toimintaa, suhteita, oikeuksia sekä velvollisuuksia ja vastuita. Jos yksilö ei täytä sosiaalisen roolin mukaisia odotuksia, voi hän kohdata syrjintää yhteiskunnassa ja lähiyhteisöissä, mutta myös perhe- ja lähisuhteissa ja ammattilaisten taholta. (Lustig & Strauser 2007, 196–197.) Ennakkoluulot vammaisuutta kohtaan voivat rajoittaa vammaisten henkilöiden sosiaalista elämää ja suhteita. Sosiaaliin suhteisiin liittyy myös oletus vastavuoroisuudesta, jonka vuoksi puuttuvat voimavarat ja muuten vähäiset resurssit voivat johtaa vammaisen henkilön sosiaaliseen syrjäytymiseen. (Palmer 2011, 213.)

Jespersenin ym. (2019, 1281) havaintojen mukaan vammaisten henkilöiden läheiset, yleisimmin vanhempi tai kumppani, ovat usein huolenpitäjän roolissa auttaen vammaista läheistä arkielämässä. Vanhempien huolenpito vammaisesta perheenjäsenestä ei rajoitu vain lapsuuteen ja nuoruuteen, vaan sille on tyypillistä jatkua myös aikuisiässä. Vanhempien antama apu voi mahdollistaa hyvän elämänlaadun, mutta myös muistuttaa riippuvuudesta toisten antamasta avusta. (Jespersen ym. 2019, 1281, 1285.) Tepora-Niemen (2020, 66) hyvät ihmissuhteet voivat toimia yksilön resilienssiä vahvistavina tekijöinä vammautumisen tai vakavan sairauden ilmetessä, mutta huolesti toimivat ihmissuhteet vähentävät sitä. Kannattelevista sosiaalisista suhteista huolimatta vammaiset kokevat yksinäisyyttä, koska lähipiirin ja muun sosiaalisen verkoston on vaikeaa ymmärtää, millaista on elää vamman kanssa (Jespersen ym. 2019, 1283). Vammautuessaan tai sairastuessaan ihminen voi olosuhteiden pakosta joutua irrottautumaan sosiaalisista suhteista esimerkiksi työssä tai harrastuksissa, lisäksi vammautuminen voi aiheuttaa menetyksiä lähisuhteissa. (Rasa 2021, 143; Tepora-Niemi 2020, 66–67.)

Hästbackan (2021, 65) väitöskirjassa vammaiset henkilöt näkevät perhe-elämän liittyvän vahvasti yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Tilastollisesti on kuitenkin todettavissa, että vammaisille henkilöille perheen perustaminen ja parisuhde ovat

epätodennäköisempiä kuin muulla väestöllä, ja vastaavasti yksin asuminen ja yksinäisyyden kokeminen todennäköisempää (Hästbacka 2021, 65; Rasa 2021, 143; Shandra 2018, 168; Teittinen & Vesala 2021, 83). Rasan (2021, 144) artikkelin perusteella tutkimuksessa on osoitettu, että ammattilaiset ja palvelujärjestelmä tai tutkimuskenttä eivät tunnista vammaisten henkilöiden toivetta perhe-elämästä. Vammaisten henkilöiden kyky perhe-elämään ja vanhemmuuteen kyseenalaistetaan yhteiskunnan kielteisillä asenteilla sekä ammattilaisten että muiden, vammattomien vanhempien tahoilta. (Hästbacka 2021, 65–66; Rasa 2021, 144–145, 149.)

5.2 Osallisuus ja itsemääräämisoikeus

Tarvaisen ja Hännisen (2021, 115) artikkelissa osallisuuteen katsotaan sisältyvän osallistuminen ja kuuluminen, oikeus itsemääräämiseen sekä mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan. Vaikka itsemääräämisoikeus ja osallisuus ovat suomalaisen vammaispolitiikan ydinkäsitteitä, vaikuttavat kielteinen asenneilmapiiri sekä sopivien ja yksilöllisten palvelujen puute vammaisten henkilöiden mahdollisuuksiin osallistua päätöksentekoon niin yksilöllisellä kuin yhteiskunnallisellakin tasolla (Tarvainen & Hänninen 2021, 135, 137). Hästbacka (2021, 72) onkin tehnyt väitöskirjassaan havainnon, että vammaisten henkilöiden yhdenvertaisten oikeuksien tunnistamisessa on laajasti haasteita. Osallisuuden esteet voivat olla syrjivän asennoitumisen lisäksi olla hyvin konkreettisia, esimerkiksi toiminnan järjestäminen esteellisissä tiloissa (Hästbacka 2021, 59; Jespersen ym. 2019, 1282). Vammaisten henkilöiden osallistuminen yhteisöihin ja yhteiskuntaan on paljon vähäisempää kuin vammattomilla järjestötoimintaa lukuun ottamatta (Teittinen ja Vesala 2021, 63).

Vammaiset henkilöt kokevat itsemääräämisoikeutensa loukkauksia elämän eri osa-alueilla. Itsemääräämisoikeutta voidaan yrittää rajoittaa lähimpiin ja yhteiskunnallisten toimijoidenkin tahoilta. (Tarvainen & Hänninen 2021, 135.) Lustigin ja Strauserin (2007, 196) mukaan vammaisilla henkilöillä on riski jäädä sivuun omaa elämäänsä koskevasta päätöksenteosta, sillä vammaisten henkilöiden kyvykkyyttä tehdä päätöksiä kyseenalaistetaan. Tepora-Niemi (2020, 72) toteaa väitöskirjassaan, että

vammaisten henkilöiden mahdollisuudet osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja käyttää itsemääräämisoikeuttaan ovat riippuvaisia yksilön sosiaalisista lähtökohdista, kuten koulutuksesta, kannattelevista ihmissuhteista, mahdollisuudesta tehdä työtä ja ammattilaisten pysyvyydestä sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmässä.

5.3 Palvelut

Vammaisten henkilöiden asema yhteiskunnassa on pitkään paikantunut palvelujärjestelmän auttamisen kohteeksi, jolloin hallinta vammaisen henkilön elämästä on ollut muilla kuin vammaisilla henkilöillä itsellään (Rasa 2021, 153). Lainsäädäntö ja vammaispolitiikka ohjaavat vammaisille järjestettäviä palveluja ja tukitoimia, mutta väitöskirjansa aineiston perusteella niiden toteutumiseksi tarvitaan tarkempia säädöksiä palvelujen erityisestä järjestämisvelvollisuudesta sekä selvennyksiä vammaispalvelulakiin. Myös Suomen 2016 ratifioima YK:n vammaisten oikeuksien sopimus edellyttää lainsäädännön uudistamista sopimuksen edellyttämälle tasolle. Erityisesti muutoksia odotetaan osallisuuden mahdollistaviin palveluihin. (Hästbacka 2021, 71–72.)

Vammaispalvelut ovat keskeisessä roolissa vammaisten henkilön yhdenvertaisuuden rakentumisessa. Vammaispalvelut ovat toissijaisia palveluja, joita järjestetään silloin kun yleiset palvelut eivät ole riittäviä vammaisten henkilöiden arjen toimintojen, yhdenvertaisten osallistumismahdollisuuksien ja yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollistamiseksi. Vammaispalvelut toteuttavat osaltaan YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen mukaista positiivista erityiskohtelua. (Kivistö & Hokkanen 2021, 169, 173; Teittinen & Vesala 2021, 61.) Yhteiskunnan taloudellisten resurssien rajallisuus johtaa kuitenkin usein vammaispalveluista ja esteettömyydestä tinkimiseen. Vammaispalvelujen järjestämisestä vastaavat viranomaistahot yrittävät kilpailutuksen keinoin hillitä palvelujen kustannuksia, josta on seurannut vaikeasti omakustuttavia muutoksia palveluiden käyttäjille ja palvelujen jatkuvuuden sekä itsemääräämisoikeuden vaarantumista (Hästbacka 2021, 36, 68; Tepora-Niemi 2020,29).

Hästbackan (2021, 59) tutkimuksessa vammaispalvelujärjestelmän kuvataan olevan saavuttamaton, byrokraattinen ja aliresursoitu. Teittinen ja Vesala (2021, 63)

toteavatkin, että vammaispalvelut eivät tavoita kaikkia niitä tarvitsevia. Vammaisilla henkilöillä on vammattomia todennäköisemmin vaikeuksia saada ja käyttää tarvitsemaansa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja (Lustig & Strauser 2007, 200). Vammaisista henkilöistä heikoimmassa asemassa ovat he, joilla vammaispalveluille on tarvetta, mutta niitä ei ole saatu (Teittinen & Vesala 2021, 85). Vammaisia henkilöitä koskevia asioita käsitellään yhä muista erillisinä omilla sektoreillaan, vaikka niiden hoitaminen edellyttäisi kokonaisvaltaisempaa, joustavampaa ja monialaista työskentelyä (Hästbacka 2021, 72).

Tepora-Niemen (2020, 73) sekä Teittisen ja Vesalan (2021, 85) mukaan vammaisten henkilöiden sosiaalisista lähtökohdista johtuvat epätasa-arvoiset mahdollisuudet toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan sosiaali- ja terveystaloudissa vaarantavat kaikista eniten palveluita tarvitsevien jäämisen niiden ulkopuolelle. Myös Kivistö ja Hokkanen (2021, 175) esittävät huolensa asiakkaan aktiivisuuden vaateesta palvelujärjestelmässä, jolloin palvelujärjestelmässä pärjäävät henkilöt, joilla on kykyjä ja riittävästi sosiaalista pääomaa, ja heikommissa asemassa olevat henkilöt eivät saa ääntään kuuluville.

5.4 Työelämä ja talous

Vammaisuuden ja sosioekonomisen eriarvoisuuden yhteys on ilmeinen. Kirjallisuuskatsaukseen valitun aineiston perusteella sekä kansainvälisesti että Suomessa vammaisten henkilöiden työllisyysaste ja koulutustaso ovat matalampia kuin vammattomilla (Lindh 2021, 93; Palmer 2011, 211; Shandra 2018, 168 & Tepora-Niemi 2020, 22). Palmerin artikkelin (2011, 214) mukaan eri maissa toteutetuissa tutkimuksissa on johdonmukaisesti osoitettu, että vammaisten henkilöiden osuus työvoimasta on pieni ja heillä on todennäköinen riski työttömyyteen, joiden lisäksi työssäkäyvien vammaisten työtunnit ja palkka ovat pienempiä kuin vammattomilla. Suomalaisessa palvelujärjestelmässä vammaisten henkilöiden työmarkkinoille osallistuminen onkin melko tuore ilmiö, sillä perinteisesti vammaisten henkilöiden toimeentulo on perustunut työkyvyttömyyseläkkeeseen. (Lindh 2021, 93.) Vammaisryhmistä erityisesti

kehitysvammaisten henkilöiden osallistuminen työhön toteutuu usein sosiaalipalvelujen kautta erilaisina tuetun työn tai työtoiminnan muotoina, eikä työsuhteisena työnä. (Hästbacka 2021, 67.)

Hästbackan (2021, 67) väitöskirjassa nousevat esille opiskeluun ja työhön liittyvät esteet niin tutkimusten kautta kuin poliittisestakin näkökulmasta, mutta myös vammaisten henkilöiden itsensä kertomina. Keskeisimpinä työllistymistä ja opiskelua haittaavina tekijöinä nousivat esille negatiiviset asenteet ja syrjintä, osattomuus päätöksenteossa, työllistymisen rakenteelliset ongelmat, puutteelliset tukitoimet ja ympäristön esteellisyys sekä vammaan liittyvät toimintarajoitteet (Hästbacka 2021, 41, 60). Myös Tepora-Niemen (2020, 32) mukaan työnantajan asenteet ja ennakkoluulot sekä vammaisen henkilön fyysiset tai psyykkiset rajoitteet voivat aiheuttaa esteitä työntekoon. Lustigin ja Strauserin (2007, 197) artikkelin perusteella sosiaalisella kyvykkyydellä ja verkostoilla on merkittävä rooli vammaisten henkilöiden työllistymisessä ja työelämässä pysymisessä.

Eriarvoisuus työmarkkinoilla johtaa myös yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen (Hästbacka 2021, 65). Lindh (2021, 90–91) kuvaa artikkelissaan työmarkkinakansalaisuutta, jolla hän tarkoittaa palkkatyökeskeistä ajattelutapaa, jossa työn kautta rakentuvilla toiminnallisuudella ja identiteetillä yksilö voi osoittaa osallistuvansa yhteiskuntaan. Työmarkkinakansalaisuus on yksilön ominaisuuksien, poliittisten toimien sekä yhteiskunnan ja työelämän muutosten keskinäisessä vuorovaikutuksessa rakentuva rooli. Sivuuun jääminen työstä aiheuttaa yksilössä taitojen heikkenemistä, joka ammattitaidon rapistumisen lisäksi vaikuttaa sosiaaliseen toimintakykyyn ja taitoihin toimia täysivaltaisena jäsenenä yhteiskunnassa (Lindh 2021, 91–92, 110).

Vammaisten henkilöiden syrjäytyminen kokonaan tai osittain työmarkkinoilta johtaa matalaan tulotasoon ja jopa köyhyyteen. Eriarvoisilla mahdollisuuksilla ansaita palkkaa on vaikutuksia koko elämään, sillä niukat taloudelliset resurssit sulkevat pois osallistumisen mahdollisuuksia yhteisöön ja yhteiskuntaan. (Hästbacka 2021, 65; Tepora-Niemi 2020.) Vammaispalveluja tarvitsevat henkilöt kokevat taloudellisen tilanteensa merkittävästi huonommaksi kuin vammattomat keskimäärin, ja myös tilastot

osoittavat heidän tarvitsevan keskimääräistä enemmän toimeentulotukea (Teittinen ja Vesala 2021, 68).

Taloudellista eriarvoisuutta syventää vammaisuudesta mahdollisesti aiheutuvat ylimääräiset kustannukset, kuten lääkemenot ja asiakasmaksut, joiden kattamiseksi vammaiset henkilöt säästävät muista menoista. Matala tulotaso ei koske ainoastaan vammaista yksilöä itseään, vaan myös vammaisten henkilöiden perheitä. Vammaisen perheenjäsenen matalat tulot heikentävät koko perheen taloudellisia resursseja. Lisäksi vammaisesta perheenjäsenestä huolehtiminen voi heikentää muiden perheenjäsenten osallistumismahdollisuuksia työmarkkinoille. (Palmer 2011, 212–213.)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielmassani kysyn, minkälaisia ulottuvuuksia aikuisten vammaisten henkilöiden sosiaalisella köyhyydellä on, tavoitteenani selvittää, mitä sosiaalinen köyhyys vammaisuuden viitekehyksessä tarkoittaa ja millaisia tekijöitä sen taustalla on. Tutkimusta suunnitellessani kyseenalaistin useasti tutkimusasetelmaa, sillä oletama sosiaalisen köyhyyden ja vammaisuuden yhteydestä tuntui eettisesti arveluttavalta. Tutkielman tulokset kuitenkin todistavat sosiaalisen köyhyyden ja vammaisuuden olevan ilmiötasolla kiistattomasti sidoksissa toisiinsa. Koska kyse on yhteiskunnallisen ilmiön tarkastelusta, eivät tutkimuksen tulokset tai johtopäätökset ole yleistettävissä koskemaan kaikkia vammaisia henkilöitä. On myös mahdollista, että yhteiskunnallisesta näkökulmasta sosiaalisesti köyhäksi määriteltävissä olevat vammaiset henkilöt eivät itse koe olevansa sosiaalisesti köyhiä.

Tutkielmassa sosiaalista köyhyyttä ei määritelty tarkkarajaisesti, sillä tarkoituksena oli tarkastella sosiaalista köyhyyttä ja sen aiheuttamia vaikutuksia vammaisten henkilöiden hyvinvointiin, toimintamahdollisuuksiin ja osallisuuteen hyvin kokonaisvaltaisesti. Tutkielman sosiaalisen köyhyyden teorian kuvaaminen laajasti eri näkökulmista on yhteydessä tutkimustuloksiin, sillä esimerkiksi Palmer (2011, 212) on todennut köyhyyden ja vammaisuuden välisen yhteyden riippumatta siitä, ymmärretäänkö köyhyys toimintamahdollisuuksien puutteena, suhteellisena köyhyytinä tai taloudellisena puutteena.

Avoimuus sosiaalisen köyhyyden käsitteen määrittelyn suhteen antoi mahdollisuuksia löytää yhtymäkohtia sosiaaliseen köyhyyteen perinteisistä taloudellista köyhyyttä kuvaavista teorioista. Esimerkiksi köyhyystutkija Townsendin suhteellisen köyhyyden määritelmä on johdettavissa myös sosiaaliseen köyhyyteen, sillä vammaisten henkilöiden kohdalla on tutkielmani perusteella kyse juuri puutteellisista resursseista osallistua sellaiseen jokapäiväiseen elämään, jollaista valtaosa yhteiskunnassa elää (Therborn 2014, 21–22). Tämä tulkinta edellyttää kuitenkin resurssien ymmärtämisen laajempaa voimavarana kuin rahana, esimerkiksi sosiaalisena pääomana tai osallistumisen mahdollistavina palveluina. Senin köyhyysteoria on erittäin lähellä tutkielmani sosiaalisen köyhyyden ulottuvuuksia, sillä hänen mukaansa köyhyys on hyvinvoinnin puutetta (Groce ym. 2011, 1497). Sen näkee sosiaalisen- ja materiaalsen pääoman hyvinvoinnin resursseina ja köyhyyden heikentävän yksilön toimintamahdollisuuksia tavoitella itselleen merkityksellisiä asioita (Järvinen 2023, 49, 135). Tutkielman tulosten mukaan sosiaalisella köyhyydellä on vaikutuksia vammaisten henkilöiden mahdollisuuksiin tavoitella tärkeitä, hyvinvointia tuottavia asioita. Senin teoria on yhteydessä myös vammaisuuden sosiaaliseen malliin, sillä Järvisen (2023, 135, 299) mukaan Sen katsoo julkisen vallan velvollisuudeksi poistaa esteitä yksilöiden elämänlaatua kohottavalta toiminnalta.

Vammaisuuden käsite hahmotetaan tutkielmassa usean teoreettisen jäsenyyksen mukaisesti, ja vammaisuuden teoreettinen viitekehys kuvattiin nojaten vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen määritelmään vammaisuudesta sekä vammaisuuden sosiaaliseen- ja lääketieteelliseen malliin. Tutkielman tuloksissa kaikilla neljällä vammaisten henkilöiden sosiaalisen köyhyyden ulottuvuudella korostuvat erityisesti yhteiskunnallisten rakenteiden aiheuttama aikuisten vammaisten henkilöiden sosiaalinen köyhyys vammaisuutta selittävän sosiaalisen mallin ajattelutavan mukaisesti.

Sosiaalisesta köyhyydestä puhuttaessa on ehkä ilmeistä, että sitä ilmenee sosiaalisten suhteiden ulottuvuudessa. Tutkielmani tulosten perusteella vammaisten henkilöiden sosiaalinen köyhyys ei rajoitu ainoastaan ihmisten välisiin suhteisiin, vaan näkyy ableistisena suhtautumisena myös yhteiskunnallisella tasolla. Sosiaalisen

vuorovaikutuksen, sosiaalisten suhteiden sekä sosiaalisen verkoston tuen ja hyväksynnän tiedetään olevan merkityksellisiä vammaisten henkilöiden elämänlaadulle (Jespersen ym. 2019, 1281–1282). Jos yhteiskunta olisi aidosti inklusiivinen, ei toiseuttamiselle olisi tilaa rakenteellisella tasolla. Uskon, että rakenteellinen asennemuutos vähentäisi ennakkoluuloja vammaisuutta kohtaan myös ihmisten välisissä suhteissa. Vammaisten henkilöiden yhdenvertainen kohtelu osana yhteiskuntaa ja yhteisöjä vaikuttaisi merkittävästi vammaisten henkilöiden vähentäen sosiaalisen köyhyyden vaikutuksia sosiaalisten suhteiden ulottuvuudessa.

Osallisuus ja itsemääräämisoikeus ovat nykyaikaisen vammaispolitiikan päämääriä, jotka tutkielmani tulosten valossa eivät kuitenkaan käytännön tasolla toteudu täysimääräisinä. Olen havainnut sekä työelämässä että vammaisuutta koskevassa keskustelussa, että osallisuus ja itsemääräämisoikeus liitetään erilaisiin toimintoihin ja tilanteisiin erillisinä elementteinä, vaikka käsitykseni mukaan osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen tulisi olla sisäänrakennettu itsestänselvyyys vammaisten ihmisten elämässä siinä missä vammattomienkin. Jespersenin ym. (2019, 1284) mukaan osallisuus on yksiselitteisesti hyvän elämänlaadun edellytys. Kuitenkin osallisuuden esteet, ensisijaisesti vammaisten oikeuksien tunnistamisen haasteet ja syrjivät asenteet, ylläpitävät vammaisten henkilöiden sosiaalista köyhyyttä.

Edellä mainitut osallisuuden esteet haastavat myös vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumista. Itsemääräämisoikeus tarkoittaa oikeutta ja mahdollisuutta vaikuttaa omaan elämään tavoitteiden, ongelmanratkaisun, päätöksenteon ja itsensä edustamisen kautta (Tepora-Niemi 2020, 72–73). Itsemääräämisoikeus on ihmisoikeus (Tarvainen & Hänninen 2021, 136). Itsemääräämisoikeuskysymykset näyttävät kytkeytyvän vammaisuuden lääketieteelliseen malliin. Vehmaan (2005, 13–14) mukaan lääketieteellisessä mallissa vammaiselle henkilölle asetetaan julkisella vallalla rooli, rajat ja toimintamahdollisuudet. Tutkielmani tulosten ja käytännön työkokemukseni perusteella vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta rajoittavat myös läheiset, joiden on vaikea tunnistaa vammaisen henkilön oikeutta päättää itsensä liittyvistä asioista. Sen sijaan, että kysymme, onko vammaisilla henkilöillä

oikeus itsemääräämiseen, meidän tulisi pohtia, millä oikeudella se voidaan kyseenalaistaa.

Sosiaalinen köyhyys ilmenee myös palvelujen ulottuvuudessa. Kuten olen jo edellä tutkielmassa sanonut, suhteellisen köyhyyden ajatusta mukaillen palvelut voidaan mieltää myös vammaisten henkilöiden resursseina, joiden avulla he voivat osallistua yhteiskunnassa tavanomaisena pidettyyn elämäntapaan. Ajatus johtaa vammaispalvelulain (675/2023) tarkoitukseen yhteiskunnallisen osallisuuden, osallistumisen esteiden ehkäisemisestä ja poistamisesta. Palvelut ovat siis yksi keino ehkäistä sosiaalista köyhyyttä. Aineiston analyysiä tehdessäni oletukseni oli, että vammaisten asemaa palveluissa olisi käsitelty laajemmin eri palvelujen kontekstissa. Tutkimustulokset kuitenkin osoittivat, että aineistoni perusteella vammaisten henkilöiden sosiaalinen köyhyys palvelujen ulottuvuudessa liittyy vahvasti vammaisten sosiaalihuollon erityispalveluihin sekä vaikeavammaisten kuntoutuspalveluihin.

Vammaispalvelulaki (675/2023) on toissijainen laki, jonka vuoksi vammaisten henkilöiden sosiaalipalvelut tulisi järjestää ensisijaisesti osana yleistä palvelujärjestelmää sosiaalihuoltolain (1301/2014) perusteella. Jos vammaisen ei saa hänelle riittäviä tai sopivia palveluja yleisistä palveluista, tulee arvioida vammaispalvelujen tarve. (Invalidiliitto.) Kokemukseni mukaan sosiaalihuollon käytännöt osoittavat kuitenkin toisin. Myös tutkielman tulokset vahvistavat, että vammaiset henkilöt siirretään palvelujärjestelmässään marginaaliin. Vaikka vammaispalvelut ovatkin merkittäviä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisten toimintamahdollisuuksien ja osallisuuden toteutumisen kannalta, aiheuttavat palvelujärjestelmän rakenteet ja asenteet tosiasiallisesti sosiaalisen köyhyyden syventymistä sivuuttamalla vammaisten henkilöiden yleisten sosiaalipalvelujen tarpeita.

Gråstenin (2022) mukaan vain osa vammaisista henkilöistä saa vammaispalveluja, josta seuraa väliinputoajaryhmien muodostumista. Tätä ongelmaa pyrittiin korjaamaan uudessa vammaispalvelulaissa (675/2023) väljentämällä lain soveltamisalaa, joka on parhaillaan uudelleen valmistelussa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2023). Esimerkiksi Invalidiliitto (2023) on kritisoinut uuden vammaispalvelulain (657/2023) soveltamisalan laajentamista, sillä sen katsotaan hämärtävän subjektiivisten oikeuksien

toteutumista ja aiheuttaa riskin vammaispalvelulain muuntumisesta uudeksi sosiaalihuollon yleislaiksi. Näkemykseni on, että väliinputoajaryhmien syntyminen ei johdu niinkään vammaispalvelujen tiukasta soveltamisalasta, vaan siitä, että sosiaalihuoltolakia ei toteuteta sen tarkoituksen mukaisesti. Siinä missä vammaispalvelujen itsessään nähdään olevan positiivista erityiskohtelua, pitäisi käsitykseni mukaan myös yleisissä palveluissa huomioida yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaiset vammaisille henkilöille kohdennetut kohtuulliset mukautukset ja positiivinen erityiskohtelu. Vammaisten henkilöiden sosiaalista köyhyyttä palvelujen ulottuvuudella ei voida kitkeä, jos vammaisilla henkilöillä ei ole yhdenvertaista pääsyä kaikkiin palveluihin.

Työelämää koskevan sosiaalisen köyhyyden ulottuvuuden laajuus kirjallisuuskatsauksen aineistossa ja muussa tutkielmaan hankitussa aineistossa oli yllättävä, ja se näyttäytyy yhtenä aikuisten vammaisten sosiaalisen köyhyyden merkittävimmistä osatekijöistä. Tutkimustulosten perusteella syrjäytyminen työmarkkinoilta johtaa työssäkäyvää väestöä matalampaan tulotasoon, jolla on vaikutuksia vammaisen henkilön osallistumisen mahdollisuuksiin yhteiskunnassa ja siten myös osallisuuteen. Taloudellisen eriarvoisuuden lisäksi työelämäosattomuus estää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen yhteiskunnallisen toimijuuden rakentumisen. Työikäisten vammaisten henkilöiden kohdalla huomio näyttäytyy kiinnittyvän enemmän työnteon esteisiin yksilöllisiin tekijöihin, osatyökykyisyyteen, vaikka vammaisen henkilö voi olla soveltuvaan työtehtävään täysin työkykyinen (Lindh 2021, 101–102). Tutkimustuloksissa vammaisten henkilöiden työllistymisen keskeisimpiä esteitä olivat negatiiviset asenteet ja syrjintä sekä rakenteelliset ongelmat, joita ovat puutteelliset työllistymisen tukitoimet ja ympäristön esteellisyys. Suurin osa näistä esteistä olisi todennäköisesti ylitettävissä asenteiden ja tiedon päivittämisellä sekä kohtuullisilla mukautuksilla. Vammaisten henkilöiden työelämäosallisuutta voitaisiin parantaa yksinkertaisillakin muutoksilla fyysisessä toimintaympäristössä, esimerkiksi luiskan rakentamisella tai säädettävän työpöydän hankkimisella, sekä lisäämällä tietoa erilaisista työnteon mahdollistavista tukitoimista, kuten työvalmennuksesta tai henkilökohtaisesta avusta työhön.

Tutkielmassani olen käsitellyt aikuisten vammaisten henkilöiden sosiaalisen köyhyyden ulottuvuuksia neljästä näkökulmasta. Kokonaiskuvan saamiseksi sosiaalisen köyhyyden ulottuvuuksia tulee kuitenkin tarkastella limittäin, sillä ne ovat suhteessa toisiinsa. Esimerkiksi riittämättömät työntekoa tukevat palvelut voivat johtaa niukkoihin taloudellisiin resursseihin, jotka estävät vammaista henkilöä osallistumasta vapaa-ajan toimintoihin, josta seuraa ulkopuolisuutta ihmissuhteissa ja osattomuuden kokemuksia.

Yhteiskunnallisen vammaisuuden tutkimuksen kohteita ovat paitsi vammaisten henkilöiden oma näkökulma, myös vammaisuuden yhteiskunnalliset merkitykset ja vaikutukset, jotka eivät rajoitu pelkästään vammaisiin henkilöihin. Tutkimalla vammaisuutta saadaan tietoa myös väestöryhmien välisestä eriarvoisuudesta. (Terveystieteiden tutkimuskeskuksen ja hyvinvoinnin laitoksen 2023.) Palmer (2016, 216) toteaa, että köyhyyden ja vammaisuuden suhdetta tutkittaessa vammaisia henkilöitä ei tulisi käsitellä homogeenisenä ryhmänä. Käsittääkseni tämä johtuu siitä, että vammaisuuden yleinen määritelmä on kovin laaja, eikä ilman tarkempia rajoituksia voida tehdä tarkkoja johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä ja hyödyntää tutkimuksesta saatua tietoa. Tutkielmassani vammaisuus on määritelty laajasti, sillä tarkoitukseni oli tutkia ilmiötä, eikä erottelu esimerkiksi vamman laadun tai vammautumisen ajankohdan vuoksi tuntunut siksi tarkoituksenmukaiselta. Tiedostan kuitenkin, että tutkimustulokset voisivat näyttää erilaisilta, jos sosiaalista köyhyyttä olisi tutkittu jonkin nimetyn vammaisryhmän näkökulmasta. Tutkielmani vammaisuuden laajasta määrittelystä huolimatta olen tavoittanut esimerkiksi vammaissosiaalityössä hyödynnettävissä olevaa tietoa sosiaalisesta köyhyydestä vammaisuuden viitekehityksessä, joka tulkintani mukaan tarkoittaa rakenteellista syrjintää, ulkopuolisuutta sosiaalisissa suhteissa, osattomuutta tavannomaisena pidetystä elämäntavasta sekä eriarvoisuutta ja vaikutusmahdollisuuksien puutetta omassa elämässä ja yhteiskunnassa. Vammaisten henkilöiden sosiaalisen köyhyyden voi tiivistää vammaisuuden sosiaalista mallia mukailleen yhteiskunnan kyvyttömyydeksi luoda kaikille yhdenvertaiset toimintaedellytykset, joka aiheuttaa vammaisuuden ja sosiaalisen köyhyyden yhteyden.

Koska tutkielmani tuloksissa toistuvat rakenteelliset tekijät vammaisten henkilöiden sosiaalisen köyhyyden osatekijänä, olisi jatkossa mielenkiintoista lukea tai tehdä tutkimusta siitä, mihin asemaan vammaissosiaalityö yhteiskunnan rakenteellisenä toimijana asettuu vammaisuuden ja sosiaalisen köyhyyden välisessä yhteydessä.

LÄHTEET

- Eskelinen, N. & Sironen, J. 2017. Köyhyys – Syitä ja seurauksia. Kuopio: Grano Oy.
- Euroopan unionin neuvosto 2022. Infografiikka – Vammaisuus EU:ssa: faktatietoja. <https://www.consilium.europa.eu/fi/infographics/disability-eu-facts-figures/>. Haettu 4.8.2023.
- Gissler, M. & Sainio, P. 2016. Vammaisia on työikäisistä suomalaisista 7 tai 29 prosenttia. Blogi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2016. <https://blogi.thl.fi/vammaisia-on-tyoikaisista-suomalaisista-7- tai-29-prosenttia/>. Haettu 9.9.2023.
- Groce, N., Kett, M., Lang, R., & Trani, J. F. 2011. Disability and poverty: The need for a more nuanced understanding of implications for development policy and practice. *Third World Quarterly*, 32 (8): 1493-1513.
- Gråsten, N. Mukana vai marginaalissa – toteutuvatko vammaisten oikeudet? Blogi. <https://blogit.utu.fi/soteakatemia/mukana-vai-marginaalissa-toteutuvatko-vammaisten-oikeudet/>. Haettu 9.12.2023.
- Halpern-Meeke, S. 2020. Social Poverty and Relational Resources. *Contexts*, 19 (2): 40-45.
- Hästbacka, E. 2021. Equal participation in society? Perspectives on the opportunities of persons with disabilities in Finland. Åbo Akademi University. Faculty of Education and Welfare Studies. Väitöskirja. Turku: Painosalama Oy. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/181975/hastbacka_elisabeth.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Invalidiliitto. Vammaispalvelut ja sosiaalihoitolaki. <https://www.invalidiliitto.fi/vammaisuus/vammaistenoikeudet/vammaispalvelut-ja-sosiaalihoitolaki>. Haettu 8.12.2023.
- Jespersen L., Michelsen, S., Tjørnhøj-Thomsen, T., Svensson, M., Holstein, B. & Due, P. 2019. Living with a disability: a qualitative study of associations between social relations, social participation and quality of life. *Disability and rehabilitation*, Volume 41 (11): 1275–1286.
- Järvinen, I. 2023. Itsensä kehittäminen köyhyydessä. Tampereen yliopisto. Johtamisen ja talouden tiedekunta. Väitöskirja No 825. Joensuu: PunaMusta Oy – Yliopistopaino.
- Kainulainen, S. & Saari, J. 2013. Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Niemelä, M. & Saari, J. (toim.) *Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa*. Tampere: Juvenes Print, 22-42.

- Kangas, O. & Ritakallio, V-M. 2005. Köyhyyden teoria ja käytäntö. Teoksessa Saari, J. (toim.) Köyhyyspolitiikka johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, 30-32.
- Kansaneläkelaitos 2023. Kelan vammaisestuuustilasto 2022. Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/13d289f5-61b4-4ec6-857e-b7882d396ea4/content>. Haettu 30.8.2023.
- Kehitysvammaliitto 2023. Uusi vammaispalvelulaki tarvitaan turvaamaan eri ikäisten ja eri tavoin vammaisten ihmisten yhdenvertaiset palvelut. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/uusi-vammaispalvelulaki-tarvitaan-turvaamaan-eri-ikaisten-ja-eri-tavoin-vammaisten-ihmisten-yhdenvertaiset-palvelut/>. Haettu 8.12.2023.
- Kivistö, M. & Hokkanen, L. 2021. Asiakaskansalaisuus vammaissosiaalityössä. Teoksessa Teittinen, A., Kivistö, M., Tarvainen, M. & Hautala, S. (toim.) Vammaiset ihmiset kansalaisina. Tampere: Vastapaino, 169-202.
- Laki omaishoidon tuesta 937/2005. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050937>. Haettu 11.11.2023.
- Lindh, J. 2021. Vammaisten työmarkkinakansalaisuus poliittisena ongelmana. Teoksessa Teittinen, A., Kivistö, M., Tarvainen, M. & Hautala, S. (toim.) Vammaiset ihmiset kansalaisina. Tampere: Vastapaino, 89-114.
- Lustig, D. C., & Strauser, D. R. 2007. Causal Relationships Between Poverty and Disability. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 50(4), 194-202. <https://doi.org/10.1177/00343552070500040101>.
- Moisio, P. 2006. Suhteellinen köyhyys Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 71 (6): 639-645. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101045/066moisio.pdf?sequ>. Haettu 31.8.2023.
- Naukkari, P. 2022. Köyhyystietoista sosiaalityötä yhteiskunnallisessa toimintaympäristössään – integroiva kirjallisuuskatsaus. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Pro gradu-tutkielma. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/81771/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202206163380.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Nurmi-Koikkalainen P. 2017. Mitä vammaisuudella tarkoitetaan? Teoksessa Nurmi-Koikkalainen, P., Ahola, S., Gissler, M., Halme, N., Koskinen, S., Luoma, M-L., Malmivaara, A., Muuri, A., Sainio, P., Sääksjärvi, K. & Väyrynen, R. Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta - analyysia THL:n tietotuotannosta. THL – Työpaperi 38/2017. Helsinki: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Ohisalo, M., Laihiala, T. & Saari, J. 2015. Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (5): 435-446.
- Palmer, M. 2011. Disability and Poverty: A Conceptual Review. *Journal of Disability Policy Studies*, 21 (4): 210-218. <https://doi.org/10.1177/1044207310389333>

- Rasa, M. 2021. Fyysisesti vammaisten vanhempien pohdintoja vammaisuudesta. Teoksessa Teittinen, A., Kivistö, M., Tarvainen, M. & Hautala, S. (toim.) Vammaiset ihmiset kansalaisina. Tampere: Vastapaino, 143-168.
- Shandra, C. L. 2018. Disability as Inequality: Social Disparities, Health Disparities, and Participation in Daily Activities. *Social Forces*, 97 (1): 157 -192.
<https://doi.org/10.1093/sf/soy031>
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>. Haettu 6.12.2023.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2023. Uuden vammaispalvelulain voimaantulo siirtyy. Tiedote 29.9.2023. <https://stm.fi/-/uuden-vammaispalvelulain-voimaantulo-siirtyy->. Haettu 12.12.2023.
- Suomen YK-liitto. Vammaisten oikeudet. <https://www.ykliitto.fi/yk-teemat/ihmisoikeudet/vammaisten-oikeudet>. Haettu 14.8.2023.
- Teittinen, A. & Vesala, H. 2021. Vammaispalveluita tarvitsevien asema yhteiskunnassa. Teoksessa Vammaiset ihmiset kansalaisina. Teoksessa Teittinen, A., Kivistö, M., Tarvainen, M. & Hautala, S. (toim.) Vammaiset ihmiset kansalaisina. Tampere: Vastapaino, 61-88.
- Tepora-Niemi, S-M. 2020. Eriarvoisuus työelämässä ja kuntoutuksessa - vakavasti sairastuneen ja vammaisen henkilön toimijuus elämänkulussa. Diakoniammattikorkeakoulu. Väitöskirja. Tampere: PunaMusta Oy.
<https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/8529a607-e64d-41b4-a5ec-1a475f7f417b/content>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023. Vammaistutkimus.
<https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaistutkimus>. Haettu 14.10.2023.
- Therborn, G. 2013. Eriarvoisuus tappaa. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Vammaisfoorumi ry. 2019. Miten vammaisten ihmisten oikeudet toteutuvat Suomessa? Työelämä ja köyhyys -teematyöryhmän raportti.
<https://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2019/09/RAPORTTI-Ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4-ja-k%C3%B6yhyys.pdf>
- Vammaispalvelulaki 675/2023.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230675>
- Vehmas, S. 2014. Vammaisuus ja yhteiskunnallisesti luodut haitat. *Janus*, 22 (1): 84-88.
- Vehmas, S. 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus.
- Verkerk, M. A., Busschbach, J. J. V., & Karssing, E. D. 2001. Health-related quality of life research and the capability approach of Amartya Sen. *Quality of Life Research*, 10 (1): 49-55.

Vilkkä, H. 2023. Kirjallisuuskatsaus metodina, opinnäytetyön osana ja tekstilajina.
Helsinki: Art House.

World Health Organization 2022. Global report on health equity for persons with
disabilities. Geneva: World Health Organization.

<https://www.who.int/publications/i/item/9789240063600>. Haettu 29.9.2023.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>. Haettu 10.12.2023.

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016.

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2.

Haettu 15.11.2023.